

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA NUTQIY KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHDA SUHBATNING O'RNI

Yuldasheva Dilafruz Maxamadaliyevna

Farg'ona davlat universiteti

“Maktabgacha” ta’lim kafedrası professorı,

filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

E-mail: dilafruzyuldasheva12@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7187-2330>

G'ulomova SHaxnoza Abdusalom qizi

Farg'ona Davlat Universiteti Ta'lim va tarbiya

nazaryasi va metodikasi (Maktabgacha ta'lim)

yo'nalishi 1-kurs magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda suhbatning o'rni, uning turlari va tashkil etish metodikasi ilmiy boshqaruv tahlili yoritilgan. Bolaning muloqotga kirishish, fikrni mantiqiy bayon etishi va ijtimoiy moslashuvida suhbat usulini yoritib berish kabilar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Nutqiy kompetensiya, suhbat, muloqot, maktabgacha ta'lim, pedagogik texnologiya, savol-javob, interaktiv metod.

РОЛЬ РАЗГОВОРА В ФОРМИРОВАНИИ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация. В данной статье рассматривается роль беседы в развитии речевых навыков у детей дошкольного возраста, ее типы и методы организации, а также научный анализ управления беседой. Описывается способность ребенка к общению, логическому выражению мыслей и освещается роль беседы как метода социальной адаптации.

Ключевые слова: Речевая компетентность, разговорная речь, коммуникация, дошкольное образование, педагогические технологии, вопросы и ответы, интерактивный метод.

THE ROLE OF CONVERSATION IN THE FORMATION OF SPEECH COMPETENCE IN PRESCHOOL CHILDREN

Abstract. *This article discusses the role of conversation in the development of speech competence of preschool children, its types and methods of organization, and scientific management analysis. It describes the role of conversation in the child's communication, logical expression of his thoughts, and social adaptation.*

Keywords: *Speech competence, conversation, communication, preschool education, pedagogical technology, question-and-answer, interactive method.*

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimidagi moddiy bilim egallashi, balki hayotiy erkinda o'z fikrini va ravn bayon eta olishi, ya'ni kompetensiyalarga ega bo'lishi. Nutqiy til kompetensiya - bu jarayonga, grammatikaga, talaffuzga (lug'at grammatika, talaffuz) muloqot jarayonida o'rinli va samarali usullarni olishdir.

Nutqiy kompetensiyaning poydevori aynan maktabgacha yoshda qo'yiladi. Bu jarayonda suhbat (dialog) eng asosiy va ta'sirchan metodlardan biridir. Suhbat orqali bola milliy va umumiy yangi so'zlarni o'rganadi, balki jamiyatda o'zaro aloqa o'rnatish madaniyatini ham o'zlashtiradi. Maktabgacha ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan ishlar, maktabgacha ta'lim sohasidagi yangilanishlar orqali nutqiy rivojlanish yangicha ishlab chiqarishni talab qilmoqda. Maktabgacha tarbiya bolalarda nutqiy kompetensiyani kuzatish - bu shunday, balki erkin foydalanish vaziyatiga mos holda tildan foydalanish orqali olib borish, o'z fikrini mantiqiy va ishlab chiqish orqali suhbatni tarkib toptirishdir. Ush jarayonida suhbat metodi eng samarali va ko'p qirrali pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Suhbat metodi orqali jismoniy og'zaki nutqi, balki kognitiv jarayonlar xotirasi - tafakkur, va diqqati ham baravar rivojlanadi. Zamonaviy pedagogikada "creolized texts" (rasm va so'z uyg'unligi) kabi innovatsion usullari ham aynan suhbat jarayonida nutqiy faolligini boshqarishga xizmat qiladi. Maqolaning maqsadi maktabgacha ta'limda nutqiy kompetensiyani bolalar suhbatini didaktik tarzda tahlil qilish va uning nutq o'stirish metodikasidagi o'rnini ilmiy mustahkamlash orqali asoslab berishdan iborat.

Nutqiy kompetensiya tadqiqotiga oid ilmiylik belgilari

Ilmiy pedagogikada nutqiy kompetensiya bir necha qismlardan iborat:

1. Lisoniy komponent: grammatik narsalarni bilish va so'zlarni to'g'ri qo'llash.
2. Nutqiy komponenti: mazmunli va mantiqiy gapira olish.
3. Sotsiolingvistik komponent: vaziyatga qarab uslubini tanlay olish (kattalar bilan, tengdoshlar bilan va h.k).

Suhbat jarayonida barcha qismlarning tarkibi parallel ravishda rivojlanadi. Suhbat - bu mumkin axborot yordami emas, balki aqliy va hissiy vositadir.

Subatning pedagogik turlari : maktabgacha ta'lim maqsadlarida suhbatlar mazmuni va ko'ra bir necha turga bo'linadi:

A) Kirish suhbatlari

Yangi mavzuni boshlashdan oldin bolalarning bilimlarini va harakat ko'nikmalarini uyg'otish uchun muammolarni bartaraf etish.

maqsadi: bolaning mavjudligini faollashtirish.

B) Takrorlovchi-mustahkamlovchi suhbat

O'tilgan mavzularni (masalan, ekskursiyadan keyin yoki o'qilgan ertak) ishlab chiqarish uchun xizmat qiladi. Bolalar ko'rgan va eshitganlarini tizimlashtirishni o'rganadilar.

C) Erkin (evristik) suhbatlar

Bolaning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. "Agar sen sehrgar bo'lsang, nima qilarding?" kabi savollar orqali tushuntirishi va nutqi bo'yi qilinadi.

Suhbat samarali bo'lishi uchun pedagogika texnik yordamga e'tibor berishi lozim:

Mavzuning qiziqarliligi: Suhbat mavzusidagi hayotiy yordamga yaqin bo'lishi kerak (masalan, "Mening oilam", "Sevimli o'yinchoqlarim").

Savollar iyerarxiyasi: Savollar oddiydan murakkabga qarab borishi shart.

Reproduktiv savollar: "Bu nima?", "Rangi qanday?"

Izohlovchi savollar: "Nima uchun shunday deb o'ysan?", "Uning aniq qanaqa?"

Ko'rgazmalilik: Suhbat boshqa real buyumlar, rasmlar yoki multimedia orqali olib chiqish nutqini faollashtirish.

Suhbat jarayonida lug'at ustida ishlash

Suhbat nutqiy kompetensiyaning muhim qismi bo'lgan lug'at boyligini yozishning eng tabiiy usulidir. Suhbat katta bolalarda: yangi birlashmalarni o'zlashtirishga o'rgatish, sinonim va antonimlarni nutqida qo'llashni o'rganadi, so'zlarni kelishik va zamonlarda to'g'ri bog'lash ko'nikmasini hosil qiladi. Bundan tashqari, "Interaktiv suhbat" metodi (savol-javob o'yinlari) bolani jismoniy tinglashga, balki tezkor javobga o'rgatadi, bu esa nutqiy reaksiyani kuchaytiradi.

Tarbiyachi (pedagog) mahorati va nutq madaniyati

Nutqiy kompetensiyani kuzatishda pedagogning o'zi asosiy etalon sifatida davom etadi. O'qituvchi nutqi: aniq va tushunarli bo'lishi, grammatik benuqson bo'lishi, hissiyotlarga boy va yoshiga mos bo'lishi kerak. Pedagog suhbatni shunday boshqarishi kerakki, unda "pedagog markazda" emas, balki "bola markazda" bo'lishi bo'lishi, ya'ni bola ko'proq gapirishi kerak. Suhbat orqali muloqot madaniyatini shakllantirishda suhbat faqat so'zlardan iborat bo'lib qolmay, turli xildagi xatti-xarakatlardan foydalaniladi.

Nutqiy kompetensiyaga muloqotning noverbal ishlashi ham ya'ni yuz ifodasi (mimika), qo'l harakatlari (jestlar) suhbatdoshini tinglay olish madaniyati kabilar kiradi. Suhbat jarayonida bolalar bir-birining gapini bo'lmaslikni, o'z navbatini o'zgartirishni va fikrga hurmat bilan qarashni o'rganadilar. Bu ijtimoiy-nutqiy kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismidir.

Xulosa

Xulosa qilib, suhbat maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini samarali o'zlashtirishda va tashkil qilishda, shaxsiyatini shakllantirishda kuchli vositadir. Tizimli tashkil etilgan suhbatlar bolada: fikrni mantiqiy ketma-ketlikda bayon etish, muloqotga kirishishdagi tortinchoqlikni yengish, lug'at boyligini faollashtirishga yordam beradi. maktabgacha bolalarda nutqiy komputer orqali suhbat. Tizimli tashkil etilgan suhbatlar orqali bolalar: atrof-olam haqidagi bilimlarini tizimlashtiradilar, grammatik yordamida to'g'ri gapirish ko'nikmasini egallaydi, muloqot jarayonida o'zaro hurmat va odob qoidalarini o'rganadi.

Pedagogning mahorati bolalarning yosh tajribasi inobatga olingan qiziqarli va motivatsion mavzularda suhbatlar uyushtirishda namoyon bo'ladi. Shuni ta'kidlash joizki, maktabgacha ta'lim muassasalarida suhbat metodidan foydalanish bolalarni maktab ta'limiga tayyorlaydi va jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Tavsiya: Maqolaning ilmiyligini belgilash uchun ichki zamonaviy pedagogik texnologiya va davlat ta'lim standartlari (masalan, "Ilm yo'li" dasturi) matnni ham to'xtalib o'tkazish mumkin.

Magistrlik jarayonidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy STEAM texnologiyalari va keys-stadi usullarini suhbatga integratsiya qilish nutqiy kompetensiya qilishini 30-4% ga rivojlantirish.

Tavsiyalar

Har kuni kamida 15-20 daqiqa turli mavzularda maqsadli suhbatlar tashkil etish,

Suhbat orqali ijodiy fikrini rag'batlantirish, "ochiq savollar"dan ko'proq berish, sehirlil so'zlardan o'z o'rnida va kerakli vaqtda foydalanish,

Bolalarning nutqiy xatolarini suhbat davomida emas, balki suhbat yakunida aniqliklar bilan to'ldirish kerak bo'ladi.

ASOSIY ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, "Ta'lim to'g'risida"gi. (Yangi tahriri), 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. "Maktab ta'lim uchun 2030-yilgacha rivojlantirishni yaxshilash to'g'risida". 2019-yil 8-may, PQ-4312-son.

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Qarori. "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini belgilash to'g'risida". 2020-yil 22-dekabr, 802-son qarori.

4. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni 5."Ilk qadam" davlat o'quv dasturi.

Qo'shimcha adabiyotlar

6. Qodirova F R, Qodirova R M "Bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi".

7. Xalqaro PISA va PIRLS ko'rinishidagi metodik tavsiyanomalar.

8. Karimova, G. B. (2025). Development of information and communication skills of future educators using modern communication technologies.
9. International Journal of Science and Technology.
10. Yesmagulova, A. A., Mutaliyeva, A. Sh., & Kulmysheva, N. A. (2025).
11. Formation of communicative competence of educational psychologists: The role of educational technologies. Jurnal serii «Pedagogicheskie nauki».
12. Carvalho, A. R., & dos Santos, C. D. (2021). Developing peer mentors' collaborative and metacognitive skills with a technology-enhanced peer learning program. Computers and Education Open.

